

УДК: 338: 658

С.І. АРХІСРЕЄВ, д.е.н, професор, НТУ «ХП»;

Л.А. ЖМІНЬКА, аспірант, НТУ «ХП»

ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ ОБОРОТНИХ КОШТІВ ТА ДЖЕРЕЛ ЇХ ФОРМУВАННЯ

В статті проаналізовано різноманітні підходи до аналізу економічної сутності оборотних коштів. Запропоновано власне визначення сутності оборотних коштів. Виділено джерела формування оборотних коштів та розглянуто стратегії їх фінансування.

Ключові слова: оборотний капітал, оборотні активи, оборотні кошти, джерела формування оборотних коштів.

В статье проанализированы разнообразные подходы к анализу экономической сущности оборотных средств. Предложено собственное определение сущности оборотных средств. Выделены источники формирования оборотных средств и рассмотрены стратегии их финансирования.

Ключевые слова: оборотный капитал, оборотные активы, оборотные средства, источники формирования оборотных средств.

The article analyzes different approaches to the economic substance of the working capital. Own determination of essence of current assets is offered. The traditional sources of forming of current assets are selected. Strategies of financing of current assets were considered.

Key words: working capital, current assets, the sources of formation of circulating assets.

Постановка проблеми. У ринкових умовах господарювання на сучасному етапі економічного розвитку України необхідно приділяти увагу забезпеченню підприємства оборотними коштами.

Оскільки, вони забезпечують безперервний процес виробничої та комерційної діяльності, тому підприємство потребує постійного інвестування у елементи оборотних активів для здійснення розширеного відтворення.

Від ефективності використання оборотних коштів залежить ліквідність підприємства, його фінансова стійкість, платоспроможність та рентабельність.

Визначальна роль оборотних коштів у процесі виробничого та торговельного циклів робить проблему забезпечення підприємства оборотними коштами першочерговою.

Проблема забезпечення оборотними коштами для функціонування вітчизняних підприємств потребує попереднього розгляду. В методологічному аспекті необхідне уточнення економічної сутності понять «оборотні кошти», «оборотні активи», «оборотний капітал», через їхню розбіжність чи ідентичність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Економічну сутність оборотних коштів як однієї з фундаментальних економічних категорій, а також забезпечення ними підприємств детально розглядаються в багатьох наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених. Вагомий внесок у дослідження цієї проблеми зробили: Г. Азаренкова, М. Білик, О. Бірман, Є. Брігхем, П. Бунич, С. Калабухова, В. Ковальов, Д. Лисенко, В. Маргасова, А. Поддєрьогін, С. Покропивний, Р. Романовський, Л. Ронштейн та інші.

Невирішені частини загальної проблеми. Результат аналізу останніх досліджень та публікацій свідчить, що існує безліч підходів до визначення категорії оборотні кошти, але потрібно відзначити, що в сучасній економічній науці немає його однозначного тлумачення.

Мета статті. Мета роботи – розглянути різні підходи сучасних науковців щодо визначення економічної сутності оборотних коштів; визначити неузгодженість між економічними категоріями, такими як: «оборотні активи», «оборотні кошти», «оборотний капітал» та дослідити джерела формування оборотних коштів підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Після проведення дослідження різних економічних літературних джерел, можна виділити різні підходи щодо визначення економічної сутності оборотних коштів, які взаємопов'язані із такими поняттями, як оборотні активи, оборотний капітал та оборотні засоби.

Більшість вчених-економістів ототожнюють поняття оборотний капітал з оборотними коштами чи оборотними активами. Так, А. Поддєрьогін дає таке визначення оборотним коштам: «...оборотний капітал (оборотні кошти) – це кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку» [1, с. 187].

На нашу думку, ототожнення оборотного капіталу з оборотними коштами не є виправданим, враховуючи, що гроші мають вартісну форму, а капітал має не тільки вартісну, але й натурально-речову форму.

С. Покропивний дотримується думки, що «...оборотні кошти – це сукупність грошових коштів підприємства, необхідних для формування й забезпечення кругообігу ви-

робничих оборотних фондів та фондів обігу» [2, с. 149].

Л. Роштейн визначає оборотні кошти так: «...оборотні кошти – це грошові кошти, що знаходяться у розпорядженні об'єднання для створення запасів сировини, матеріалів та інших матеріальних цінностей» [3, с. 61].

Розглянуте визначення не враховує, що матеріальні цінності беруть участь у процесі виробництва тривалий час (більше одного року), зберігаючи при цьому натуральну форму. У нашому випадку оборотні кошти авансуються у виробництво протягом одного операційного циклу, проте не більше року.

На думку Г. Азаренкова «...оборотні кошти – це грошові ресурси, які вкладено в оборотні виробничі фонди та фонди обігу для забезпечення безперервного виробництва та реалізації виготовленої продукції, які беруть участь у виробничому процесі один раз і повністю переносять свою вартість на собівартість продукції» [4, с. 126].

В. Ковальов вважає, що оборотний капітал «...належить до мобільних активів підприємства, які є грошовими коштами або можуть бути перетворені у них протягом року або одного виробничого циклу» [5, с. 330].

Дане визначення ототожнює мобільні активи підприємства з грошовими коштами, хоча вони є одним із елементів цих активів, а не є ними.

В роботі вітчизняного економіста М. Білика можна знайти таке визначення: «...оборотні активи виробничого підприємства – група мобільних активів із періодом використання до одного року, що безпосередньо обслуговують операційну діяльність підприємства і внаслідок високого рівня їхньої ліквідності мають забезпечувати його платоспроможність за поточними фінансовими зобов'язаннями» [6, с. 161].

Подібно таке визначення трактує відомий сучасний економіст І. Бланк: «...оборотні (поточні) активи як сукупність майнових цінностей підприємства, що обслуговують поточний господарський процес і повністю споживаються протягом одного операційного циклу» [8, с. 62].

На думку Є. Бріггема: «...оборотний капітал – інвестиція фірми у короткострокові активи – готівку, ліквідні цінні папери, товарно-матеріальні запаси і рахунки дебіторських заборгованостей» [9, с. 734].

О. Бірман, наприклад, визначив оборотні засоби як: засоби підприємства, вкладені до оборотних виробничих фондів і фондів обігу. В цьому визначенні, на наш погляд, пі-

дкреслюється грошова суть оборотних активів, а сутність категорії полягає не в запасах товарно-матеріальних цінностей, а в авансових грошових коштах підприємства.

П. Буніч відмічав: «Оборотні засоби підприємств - це грошові кошти, що перебувають у розпорядженні для утворення оборотних фондів і фондів обігу» [4].

Це визначення, на нашу думку, не відбиває всієї сутності оборотних активів, оскільки показує лише початкову форму їх руху.

С. Калабухова та В.Г. Маргасова зазначають, що для вітчизняної економіки термін «оборотний капітал» є відносно новим. Більш звичним і застосованим є термін «оборотні кошти». Тобто С. Калабухова та В.Г. Маргасова ототожнюють вищезазначені поняття та наголошують, що їх зміст змінювався протягом часу, тобто реформування відносин власності в Україні, яке обумовлене переходом економіки на нові ринкові принципи господарювання та все це створює необхідні умови для перетворення засобів виробництва у капітал [8].

Д. Лисенко вважає, що оборотні засоби та оборотний капітал - це ідентичні поняття, що характеризують фінансові ресурси, які вкладені в об'єкт, використання яких здійснюється підприємством упродовж одного виробничого циклу або впродовж відносно короткого календарного періоду часу (як правило не більше одного року) [13].

У даному визначенні, випускається з уваги те, що в кругообігу оборотні засоби приймають після грошової стадії виробничу, потім товарну і у результаті знову грошову.

Р. Романовський оборотні активи визначає так: «Оборотні активи - грошові кошти, а також ті види активів, які будуть обернуті в гроші, продані або спожиті не пізніше, ніж через рік: цінні папери, що легко реалізуються, рахунки дебіторів, товарно-матеріальні запаси, витрати майбутніх періодів. Оборотні активи можуть включати або не включати готівку і її еквіваленти за вибором компанії» [14].

Отже, проаналізувавши існуючі погляди, можливо, з нашої точки зору, визначити основні три підходи до визначення оборотних коштів:

- 1) вартісний (кошти, які авансуються у виробничі оборотні фонди та фонди обігу);
- 2) майновий (сукупність майнових цінностей);
- 3) фінансовий (активи, які перетворюються у грошові кошти (готівку) протягом одного року).

Проаналізувавши основні поняття сутності оборотних коштів, оборотного капіта-

лу та оборотних активів, вважаємо, що необхідно розрізняти ці три категорії, враховуючи, що оборотні кошти – це кошти, які спрямовані на фінансування виробничого циклу з метою отримання додаткового прибутку, а оборотний капітал – об'єднує в собі як матеріальну-речову, так і вартісну форму капіталу, при тому, що оборотні кошти відображають тільки вартісну форму. Порівнюючи оборотні активи з оборотними коштами, необхідно виділити, що оборотні активи – це ширше поняття, оскільки грошові кошти є одними із елементів оборотних активів.

Оборотні кошти кількісно відповідають оборотному капіталу, все ж таки вони докорінно відзначаються тим, що оборотні кошти – це фінансові ресурси, що призначено для обслуговування процесу створення та функціонування оборотного капіталу. Фінансові ресурси, відмежовані від оборотного капіталу, як самостійна економічна категорія, мають також і свою, особливу, форму існування. Якщо для капіталу формою існування виступає його кругообіг, то формою існування оборотних коштів можна вважати їх функціональний цикл, впродовж якого вони виконують весь комплекс своїх функцій щодо обслуговування кругообігу капіталу.

Отже, можна запропонувати таке визначення: оборотні кошти – це кошти, які забезпечують безперервність в процесі виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку; складаються з виробничих фондів та фондів обігу та відображають вартісну форму капіталу.

Після розгляду різних підходів до економічної сутності оборотних коштів, слід звернути увагу на формування джерел цих коштів.

Визначення джерел формування оборотних коштів є важливим завданням для підприємства, оскільки вони забезпечують безперервний процес виробництва, а їх нестача може привести до скорочення виробництва, а як наслідок до зменшення прибутку.

Традиційно виділяють власні та залучені джерела фінансування оборотних коштів підприємств.

Власні кошти підприємств відіграють головну роль в організації кругообігу фондів, так як підприємства, що працюють на основі комерційного розрахунку, повинні володіти певною майновою та оперативною самостійністю з тим, щоб вести справу рентабельно і нести відповідальність за прийняті рішення.

За рахунок власних коштів покривається мінімальна потреба підприємства в оборотних коштах, серед них виділяють такі: статутний фонд (пайові внески членів засновників, внески іноземних учасників, надходження від емісії цінних паперів); відрахування від прибутку; цільове фінансування та цільові надходження (з бюджету, з галузевих і міжгалузевих позабюджетних фондів); приріст постійних пасивів (мінімальна заборгованість із заробітної плати працівникам, відрахування на обов'язкове пенсійне страхування), резерв майбутніх платежів, авансування покупців).

Залучені кошти використовуються для покриття тимчасових потреб підприємства. До залучених коштів відносять банківські кредити, комерційні кредити та кредиторську заборгованість.

Серед залучених коштів здебільшого зустрічаються короткострокові банківські кредити, що з переходом країни на ринкову систему господарювання стало одним з важливих питань, яке виникло перед господарюючими суб'єктами. Обмеженість кредитоспроможності банків та високий ступінь ризику при наданні позик породили на внутрішньому ринку дефіцит кредитних ресурсів.

Основними напрямками залучення кредитів для формування оборотних коштів є: кредитування сезонних запасів сировини, матеріалів та витрат, пов'язаних з сезонним процесом виробництва; тимчасове заповнення нестачі власних оборотних коштів; здійснення розрахунків і опосередкування платіжного обороту.

Визначення межі власних та залучених коштів є проблемним питанням, навколо якого тривають дискусії економістів. Проте, всі сходяться на тому, що загальну потребу підприємства в оборотних коштах слід формувати за рахунок власних коштів, коливання – за рахунок залучених.

При обґрунтуванні меж залучення кредитних ресурсів потрібно виходити з можливого ступеню впливу на різні стадії процесу кругообігу. Підвищення ефективності використання оборотних коштів потребує, щоб на кожну гривню, авансовану у виробництво незалежно від того, є вона власною для підприємства чи запозиченою, повинно припадати більше обсягу реалізації, а відповідно й прибутку. Проте, шляхи досягнення єдиного кінцевого результату різноманітні та пов'язані з існуванням альтернативних стратегій фінансування оборотних коштів.

Зарубіжні економісти [12,15] виділяють три стратегії фінансування оборотних ко-

штів: метод узгодження строків існування активів та зобов'язань, агресивну стратегію фінансування та консервативну стратегію фінансування.

Метод узгодження строків полягає в узгодженні строків існування активів та зобов'язань (кредиторської заборгованості). Основана мета даної стратегії полягає у зменшенні ризику неспроможності підприємств у встановлений строк розраховуватися за рахунками кредиторів.

Можливість теоретичного узгодження строків існування активів та зобов'язань досить важко практично реалізувати, що зумовлено існуванням двох важливих факторів:

- непередбачуваність строків існування активів, характерних для економічних умов в Україні через не виваженість амортизаційної політики;

- використання в якості часткового джерела покриття власних акцій, які не мають строку погашення. Зважаючи на стан розвитку вітчизняного фондового ринку, кошти, мобілізовані на фондовому ринку у вигляді звичайних акцій, можуть штучно створювати несприятливу фінансову ситуацію.

Агресивна стратегія фінансування оборотних коштів проводиться, якщо підприємство фінансує весь обсяг основних засобів та частину постійних оборотних активів за рахунок довгострокових кредитів, а решта активів формується шляхом залучення короткострокових кредитів та кредиторської заборгованості. Межа залучення довгострокових кредитів може опускатися нижче основних засобів, що характеризує формування деякої частини основних засобів за рахунок короткострокових кредитів та кредиторської заборгованості. Така політика високо ризикова і є характерною для більшості українських підприємств.

Супротивною стратегією є консервативна, яка передбачає фінансування постійних активів та частини змінних за рахунок довгострокових кредитів та приросту спонтанної кредиторської заборгованості. Удаючись до фінансування оборотних коштів за такою стратегією, підприємства використовують тільки незначний обсяг планового короткострокового кредиту і тільки в ті моменти, коли необхідність в оборотних коштах сягає найвищої потреби.

В періоди відсутності потреби в оборотних коштах надлишки залучених коштів можуть резервуватися у вигляді короткострокових вкладень та у високоліквідні цінні папери. Консервативна стратегія сьогодні неможлива до практичної реалізації через від-

сутність розвинутої інфраструктури, яка, з одного боку, забезпечувала б довгострокове кредитування, а з іншого, давала б можливість розміщувати кошти у високоліквідні активи (практично високоліквідні цінні папери відсутні на фондовому ринку України). Реалізація консервативної стратегії є менш ризиковою для підприємств.

Будь-яка з трьох описаних стратегій передбачає формування оборотних коштів за рахунок банківського кредитування, але об'єктивна можливість кредитування не однакова на всіх етапах кругообігу коштів. Так, на початковій стадії підприємства можуть вдаватися до кредитування виробничих запасів при придбанні сировини та матеріалів. Менш ефективним буде економічний вплив кредиту на виробничий процес, тобто на другий етап кругообігу оборотних коштів. Підвищувати ефективність даного етапу можливо за рахунок удосконалення виробничих технологій та модернізації виробництва. На останньому етапі роль кредитування знову підвищується. Поповнення оборотних коштів за рахунок короткострокових банківських кредитів та кредиторської заборгованості відбувається для заміни тимчасово вибулих у результаті незавершених розрахунків, що набули форми дебіторської заборгованості.

Як показує досвід, практика банківського кредитування виробничих запасів і готової продукції, незавершеного будівництва, витрат майбутніх періодів, залишків малоцінних і швидкозношуваних предметів та запасних частин за рахунок власних коштів є більш раціональною. Така система фінансування спроможна відновити платоспроможність підприємств та сприяє своєчасному придбанню сировини та матеріалів і здійсненню розрахунків за придбані засоби праці.

Тому фінансування оборотних коштів в оптимальному варіанті краще проводити, не розмежовуючи ресурси на власні та запозичені, а більш раціонально їх використовувати за допомогою впровадження сучасних технологій бізнесу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. В результаті дослідження були виділені різноманітні теоретичні підходи щодо визначення сутності оборотних коштів, в традиційних визначеннях виявлені напрямки, які потребують подальшого дослідження цієї наукової категорії. Що дає змогу сформулювати наступне власне визначення цієї категорії.

Отже, оборотні кошти – це кошти, які забезпечують безперервність в процесі виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку; складаються з виробничих фон-

дів та фондів обігу та приймають вартісну форму.

Серед джерел формування оборотних коштів виділені власні та залучені джерела. Власні кошти покривають мінімальну потребу в оборотних коштах, а залучені – використовуються для покриття тимчасових потреб підприємства у оборотних коштах.

Подальші дослідження полягають у дослідженні структури та класифікації оборотних коштів та їх впливу на розвиток підприємства.

Список літератури: 1. *Фінанси підприємств: підручник* / [А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін.]; кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2006. – 552 с. 2. *Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: підручник* / С.Ф. Покропивний. – 2-ге вид., перероб. та доп.]. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с. 3. *Роштейн Л. А. Оборотные средства в промышленности* / Л.А. Роштейн. – М.: ФиС, 1986. – 93 с. 4. *Азаренкова Г.М. Фінанси підприємств: навч. посіб. [для самост. вивчення дисципліни]* / Г.М. Азаренкова, Т.М. Журавель, Р.М. Михайленко. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К.: Знання-Прес, 2006. – 287 с. 5. *Ковалев В.В. Финансы предприятий: учеб. пособ.* / В.В. Ковалев, Вит. В. Ковалев. – М.: ООО “ВИТ + РЭМ”, 2002. – 352 с. 6. *Білик М.Д. Управління фінансами державних підприємств* / М.Д. Білик. – К.: Знання, КОО. – 1999. – 312 с. 7. *Фінансовий аналіз: навч. посіб.* / М.Д. Білик, О.В. Павловська, Н.М. Притуляк, Н.Ю. Невмержицька. – К.: КНЕУ, 2005. – 592 с. 8. *Бланк И.А. Управление активами* / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр: Эльга, 2002. – 720 с. 9. *Брігхем Є.Ф. Основи фінансового менеджменту: підручник* / Є.Ф. Брігхем; пер. з англ. – К.: Молодь, 1997. – 1000 с. 10. *Бондаренко О.С. Методологічні основи управління оборотними активами підприємств // Інвестиції: практика та досвід.* – 2008. – №4. – С. 40–44. 11. *Ковалюк О.М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики): монографія* / О.М. Ковалюк. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. – 396 с. 12. *Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами: Пер.с англ./ Гл.ред.серии Я.В.Соколов.-М.: Финансы и статистика, 1996.* 13. *Лысенко Д.В. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности* / Лысенко Д.В. – М.: Инфра-М, 2008. – 320 с. 14. *Романовский М.В. Финансы предприятий* / Романовский М.В. – М.: РЮИД, 2000. – 315 с. 15. *Брейли Р., Майерс С. Принципы корпоративных финансов.- М.:ОЛИМП-БИЗНЕС»,1997.-799с.*